

Piotr Długosz

Pokolenie nieobywatelskie? Analiza zaangażowania politycznego młodzieży z Polski, Rosji i Ukrainy

Wstęp

Młodzież jest społeczeństwem przyszłości i obserwacja tej kategorii społecznej może przybliżyć obraz tego, co się będzie działo w przyszłości. Ponadto młodzież w dziejach cywilizacji często występowała jako kontestator starego porządku i była zarzewiem zmian. Nie tak dawno widzieliśmy kontestującą młodzież, która doprowadziła do upadku dyktatur w Libii, Egipcie i innych krajach i wywołała falę tzw. arabskiej wiosny. Od tragicznie zakończonego protestu młodego człowieka (Mohameda Bouazizi) zaczęła się rewolucja w Tunezji i rozlała się na inne kraje regionu.

Również w Europie i USA młodzież uaktywniła swoją obecność w sferze publicznej. Pojawił się Ruch 15 maja w Hiszpanii, który domagał się zapewnienia wysokiej jakości życia młodzieży, negując nierówności, wyzysk i oligarchię. W USA Ruch Occupy Wall Street powstał jako sprzeciw wobec polityków i finansjery. O globalnym charakterze młodzieżowego protestu świadczyć mogą demonstracje młodzieży na całym świecie zorganizowane 15 października 2011 r. Sprzeciw wobec systemu był wyrażany w licznych protestach młodzieży wobec ACTA (Anti-Counterfeiting Trade Agreement). Wcześniej młodzież studentka protestowała w krajach zachodnich w 1968 r., żądając zmian w szkolnictwie, sprzeciwiała się wojnie w Wietnamie i kontestowała wartości pokolenia rodziców.

W Polsce głośno było o pokoleniu „Solidarności” które to w latach 80. doprowadziło do upadku systemu komunistycznego w kraju. W 2007 r. dzięki wysokiej frekwencji młodzieży (stymulowanej przez media) w Polsce wygrała wybory Platforma Obywatelska, która mimo licznych skandali i nadużyć władzy nadal rządzi.

Na Ukrainie głównym sprawcą pomarańczowej rewolucji w 2004 r. była młodzież studentka, z organizacji „Pora” (Nadszedł czas!). Dzięki zaangażowaniu

obywatelskiemu młodzieży doszło do powtórzenia wyborów prezydenckich i demokratyzacji kraju.

W Rosji również młodzież się ożywiła i zaczęła protestować po wyborach parlamentarnych w grudniu 2011 r. Głównym motywem manifestacji były protesty przeciw fałszerstwom wyborczym. Protesty w głównych miastach Rosji zaskoczyły wszystkich, a szczególnie obserwatorów polityki.

Wszystkie te wydarzenia pokazują, iż młodzież jest sprawcą przemian i często występuje w roli burzyciela starego porządku. Jak zauważa Krystyna Szafraniec: „potencjał buntu tkwiący w młodzieży i demonstracja jej politycznej siły w różnych momentach XX w. uczuliła współczesne społeczeństwa na młodzież. Z jednej strony jej buntownicze możliwości budzą lęk, z drugiej zaś dłuższe jej okresy uspienia politycznego wywołują niepokój i zniecierpliwienie”¹.

O tym fakcie wiedzą władze i niekiedy po to starają się poznać poglądy młodzieży, aby ewentualnie przeciwdziałać jej niszczyielskiej sile. Zresztą to, w jaki sposób zostanie wykorzystana energia młodych ludzi zależy od charakteru władzy. Karl Mannheim uważał, iż młodzież należy do kategorii tych ukrytych zasobów, które ma do dyspozycji każde społeczeństwo i od mobilizacji którego zależy jego witalność². Szczególną rolę przypisuje się młodzieży w społeczeństwach dynamicznych. Jak pisał Mannheim, w odróżnieniu od statycznych i wolno zmieniających się społeczeństw społeczeństwa, które chcą zacząć od nowa, bez względu na swą społeczną czy polityczną filozofię, będą polegać na współdziałaniu młodzieży. Zorganizują one swe zasoby witalne i użyją ich do przełamania ustalonych kierunków rozwoju społecznego³.

Zazwyczaj młodzież jest wykorzystywana do wywołania buntu, a rzadziej przy jej udziale dokonuje się zmian instytucjonalnych i lokuje się ją w strukturach władzy. Jednakże należy pamiętać, że zmiany społeczne mogą trwale zachodzić tylko przy wymianie pokoleniowej. Piotr Sztompka, mówiąc o gwałtownych zmianach w Europie Środkowo-Wschodniej po 1989 r., stwierdził, iż zmiany zostaną zwieńczone sukcesem, pod warunkiem, iż przyjdzie nowe pokolenie,

¹ K. Szafraniec, *Potencjał młodzieżowego buntu-uwarunkowania i funkcje społeczne*, [w:] *Młodość i oświata za burtą przemian*, red. K. Szafraniec, Toruń 2008, s. 31.

² K. Mannheim, *Problem młodzieży w nowoczesnym społeczeństwie*, [w:] *Młodzież jako problem i jako wyzwanie ponowoczesności*, red. K. Szafraniec, Toruń 2011, s. 12.

³ *Ibidem*, s.13.

które nie zna komunizmu i dla niego demokracja i wolny rynek będą stanowiły główną wartość⁴. Innymi słowy, nie będzie demokracji, jeśli nie będzie demokratów, czyli ludzi zainteresowanych polityką, aktywnie biorących udział w debatach i różnych inicjatywach oraz biorących udział w wyborach.

W związku z tym istotnego znaczenia dla przyszłości społeczeństw nabiera kondycja obywatelska młodzieży. Głównym jej elementem będzie aktywność polityczna. Aktywność polityczna będzie rozumiana jako wszelkie formy zaangażowania jednostki w wywieranie wpływu na rządzących i decyzje, jakie oni podejmują na różnych szczeblach władzy. Są to pewne zachowania wobec wybranych elementów systemu politycznego (instytucji, partii, polityków), pewien rodzaj emocjonalnego zaangażowania, jak i zwykle zainteresowanie kwestiami politycznymi, które wyraża się wysokim poziomem wiedzy o polityce⁵.

Wyniki badań

Celem artykułu będzie próba odpowiedzi na pytanie o poziom aktywności obywatelskiej młodzieży oraz jej uwarunkowania w wybranych krajach. Można przyjąć hipotezę, iż aktywność młodzieży będzie niska i nie będzie ona odbiegała od tego, co występuje w innych krajach europejskich. Druga hipoteza dotyczy uwarunkowań aktywności politycznej młodzieży. Wyższą aktywność będą przejawiać jednostki wyżej usytuowane w strukturze społecznej, co wynika z ich pełniejszej socjalizacji politycznej oraz mniejszej alienacji politycznej.

Do weryfikacji hipotez zostały wykorzystane dane European Social Survey realizowanego w 2010 r.⁶ Badania miały charakter sondażowy i w Polsce zrealizowano 495 wywiadów, na Ukrainie 341, w Rosji 610. Do analizy wybrano odpowiedzi udzielone przez respondentów w wieku 16–29 lat. Była to młodzież urodzona między 1981 r. a 1996 r. Ta kategoria wiekowa została uznana za młodzież.

Z danych przedstawionych w tabeli 1 wynika, iż najbardziej zainteresowana polityką jest (suma odpowiedzi: bardzo interesuje się i dość interesuje się)

⁴ P. Sztompka, *Trauma wielkiej zmiany*. Warszawa 2000.

⁵ K. Skarżyńska, *Aktywność i bierność polityczna*, [w:] *Podstawy psychologii politycznej*, red. K. Skarżyńska, Warszawa 2002, s.160–166.

⁶ European Social Survey, <http://www.europeansocialsurvey.org/> [dostęp: 20 września 2012].

młodzież rosyjska (34%). Nieco mniej jest zainteresowanych polityką wśród polskiej młodzieży (30%). Najslabsze zainteresowanie w tej dziedzinie wykazuje młodzież ukraińska (19%). Widać, też, że młodzi Ukraińcy odstają pod względem zainteresowania polityką od swoich rówieśników w Polsce i w Rosji, jeśli uwzględnimy odpowiedź w ogóle się nie interesuję. Aż 36% młodych Ukraińców wybrało taką odpowiedź, w Polsce i Rosji takich respondentów było dużo mniej (odpowiednio 26% i 28%).

Tabela 1. Zainteresowanie polityką (w %)

	Kraj			Ogółem
	Polska	Rosja	Ukraina	
Bardzo się interesuję	5	2	3	3
Dość się interesuję	25	32	16	26
Niezbyt się interesuję	44	37	46	42
W ogóle się nie interesuję	26	28	36	29
Ogółem	100	100	100	100

Na podstawie obserwacji można skonstatować, iż polska i rosyjska młodzież jest podobna pod względem zainteresowania polityką. Młodzież z Ukrainy jest bardziej wyalienowana, co być może wynika z gwałtownych i trwających w tym kraju od czasów upadku pomarańczowej rewolucji konfliktów politycznych. Z jednej strony zawiedzione nadzieje na poprawę warunków życia, z drugiej strony antagonizmy, konflikty polityczne Janukowycz vs Tymoszenko, wschodnia Ukraina vs zachodnia Ukraina mogą wśród młodzieży z tego kraju wywoływać syndrom wycofania w sferę prywatną.

Wyniki analizy korelacyjnej w tabeli 2 pokazują, iż część uwarunkowań zainteresowania polityką wśród młodzieży ma charakter uniwersalny. Jak pokazują wyniki analiz młodzież jest częściej zainteresowana polityką, jeśli chodzi o wybory, ma partie polityczne, z którymi sympatyzuje, oraz śledzi w gazetach, telewizji i radio informacje na tematy polityczne. Ponadto zainteresowanie polityką jest skorelowane z zaufaniem instytucjonalnym, im większe zaufanie do instytucji państwa, tym większe zainteresowanie polityką.

O zainteresowaniu polityką decyduje też status społeczny młodych ludzi. Częściej zainteresowanymi polityką byli młodzi, którzy pracowali zawodowo.

Większe zainteresowanie okazywali też lepiej wykształceni reprezentanci młodzieży. Zainteresowanie było też skorelowane z religijnością. Im niższa religijność, tym większe zainteresowanie polityką.

Tabela 2. Korelaty zainteresowania polityką⁷

Zmienne	Polska	Rosja	Ukraina
Uczestnictwo w ostatnich wyborach	0,207	0,176	0,191
Sympatia do partii politycznych	0,409	0,236	0,248
Zadowolenie z rządu	0,103	-	-
Zadowolenie z demokracji w kraju	0,174	-	-
Zadowolenie z parlamentu	-	-	-0,152
Zadowolenie z systemu edukacji	-	-	-0,124
Zwolennik nierówności ekonomicznych	0,141	-	-
Religijność	0,123	0,135	0,182
Płeć	0,134	-	0,110
Wiek	0,151	0,130	-
Lata edukacji	0,207	0,204	0,110
Pracował	0,175	0,108	0,107
Sytuacja materialna	0,166	-	-
Zaufanie instytucjonalne	0,209	0,116	0,159
Zainteresowanie mediami	0,324	0,261	0,351
Używanie Internetu	-	0,144	-

Te cechy, jak pokazują wyniki analiz, są wśród badanej młodzieży podobne i w każdym kraju mają podobne znaczenie. Polityką interesują się młodzi ludzie, którzy pracują, mają lepsze wykształcenie, są mniej religijni oraz czynnie i biernie uczestniczą w życiu politycznym, jak też mają zaufanie do różnych instytucji w państwie.

Analizy pokazują też, iż każdy kraj ma swoją specyfikę. W Polsce na zainteresowanie polityką miała wpływ lepsza sytuacja materialna respondentów, starszy wiek, częściej polityką interesowali się mężczyźni niż kobiety oraz osoby, które były zwolennikami nierówności ekonomicznych. O zainteresowaniu polityką decydowało też zadowolenie z rządu i zadowolenie z demokracji.

⁷ Wszystkie wartości korelacji są istotne przy wielkości współczynnika alfa 0,05 i mniej.

Podsumowując, w Polsce o stosunku do polityki decydowała, by tak rzec, pozycja systemowa. Większe zainteresowanie wykazywali beneficjenci nowego ładu i ta młodzież, która zaczynała pełnić role zawodowe.

Z kolei w Rosji na to zainteresowanie miały też wpływ wiek i korzystanie z Internetu. Częściej interesowała się polityką starsza młodzież, która przynależała do pokolenia sieci.

Jeszcze inne czynniki pojawiły się na Ukrainie. Tutaj podobnie jak w Polsce miała znaczenie płeć. Częściej interesowali się polityką mężczyźni. Większym zainteresowaniem wykazywały się osoby, które pozytywnie oceniały pracę rządu i były zadowolone z systemu edukacyjnego. Można skonstatować, iż alienacja młodzieży ukraińskiej jest wynikiem frustracji z funkcjonowania rządu.

Tabela 3. Udział w ostatnich wyborach do parlamentu (w %)

	Kraj			Ogółem
	Polska	Rosja	Ukraina	
Tak	38	35	51	40
Nie	22	30	33	28
Nie byłem uprawniony	40	35	16	32
Ogółem	100	100	100	100

W tabeli 3 został przedstawiony udział młodzieży w wyborach parlamentarnych. Z danych wynika, iż najaktywniejsza pod tym względem była młodzież ukraińska. Połowa ankietowanej młodzieży brała udział w głosowaniu. W Polsce i Rosji ta aktywność była mniejsza i udział w wyborach deklarowało odpowiednio 38% i 35%. W tych dwóch krajach częściej też młodzież nie głosowała, gdyż nie była uprawniona do udziału w wyborach.

Z danych wynika, iż młodzież ukraińska była aktywniejsza i częściej brała udział w wyborach niż jej rówieśnicy z Polski i Rosji. Większa aktywność młodzieży ukraińskiej mogła być konsekwencją niepewnej sytuacji politycznej i konfliktów politycznych na Ukrainie. W Polsce czy Rosji sytuacja pod tym względem była stabilniejsza.

Wyniki analizy korelacyjnej pokazują też, jakie czynniki miały wpływ na aktywność wyborczą w poszczególnych krajach. Znowu można zidentyfikować kilka zmiennych uniwersalnych, które pojawiają się w każdym państwie. Do

tych zmiennych należą przede wszystkim zmienne statusowe: wiek, poziom wykształcenia, status zawodowy i poziom sympatii politycznych. We wszystkich badanych krajach częściej w wyborach uczestniczyła starsza młodzież, która miała wyższe wykształcenie i pracowała. Większe szanse na udział w wyborach mieli też ci respondenci, którzy identyfikowali się z partiami politycznymi.

Na tle badanej młodzieży nieco wyróżnia się polska młodzież. Jak wskazują dane, w Polsce częściej na wybory chodzą ci, którzy śledzą wydarzenia polityczne w mediach, częściej są to też osoby bogatsze. Zatem w naszym kraju wpływ statusu społecznego na aktywność wyborczą jest większy niż w Rosji i na Ukrainie. W Rosji z kolei aktywność wyborczą wymusza przynależność do partii politycznych, a na Ukrainie częściej uczestniczą w wyborach młodzi, którzy korzystają często z Internetu.

Reasumując, o aktywności wyborczej w analizowanych krajach decyduje status społeczny. Młodzież z wyższych pięt drabiny społecznej częściej uczestniczy w wyborach, co może oznaczać, iż w ten sposób stara się zadbać o swoje interesy, jak też to, że młodzież z wyższym statusem ma przekonanie, iż udział w głosowaniu może mieć wpływ na rzeczywistość społeczno-polityczną.

Tabela 4. Korelaty udziału w wyborach

Zmienne	Polska	Rosja	Ukraina
Sympatia do partii politycznych	0,171	0,265	0,221
Członek partii politycznej	–	0,116	–
Wiek	0,499	0,456	0,485
Lata edukacji	0,506	0,363	0,349
Pracował	0,420	0,322	0,315
Ocena sytuacji materialnej	0,102	–	–
Wysokość zarobków	0,130	–	–
Zainteresowanie mediami	0,239	–	–
Używanie Internetu	–	–	0,163

Według badań European Social Survey w Polsce najwięcej głosów zdobyła Platforma Obywatelska (60%), Prawo i Sprawiedliwość (26%), Lewica i Demokraci 9%, Polskie Stronnictwo Ludowe 3%. Głosy młodych rozłożyły się między dwie największe partie.

Na Ukrainie największym poparciem cieszyła się Partia Regionów 45%, Blok Julii Tymoszenko 33%, Blok Nasza Ukraina 5%, Blok Łytwyn 3%⁸. Sytuacja podobna jak w Polsce. Istnieje pluralizm polityczny i na scenie politycznej dominują dwie partie.

W Rosji spośród tych, którzy brali udział w głosowaniu, najwięcej głosów młodzieży zyskała Jedna Rosja 77%. Kolejne partie w niewielkim stopniu mogły liczyć na poparcie młodzieży. Młodzież głosowała też na Liberno-Demokratyczną Partię Rosji (12%). Mniej głosów uzyskała Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej (7%). Sprawiedliwa Rosja, Jabłoko, Agrarna Partia Rosji zyskały poparcie w granicach 1%. Sytuacja w Rosji odbiega od wszystkich innych państw biorących udział w badaniach. Jedynie w Bułgarii wystąpiła podobna sytuacja, gdzie jedna partia uzyskała większość głosów.

Polska i Ukraina wydają się mieć podobne struktury polityczne, w których funkcjonują partie polityczne. W Rosji jest to demokracja „reglamentowana” i jedyną słuszną siłą jest partia władzy Jedna Rosja.

O zaangażowaniu politycznym może świadczyć udział w wyborach. Ale czasami jest tak, iż wyborcy uczestniczą w wyborach nie po to, by komuś udzielić poparcia, ale po to, aby kogoś nie dopuścić do władzy. Jest to tzw. głosowanie negatywne. Ważne jest rozpoznanie, na ile młodzież identyfikuje się z głównymi siłami politycznymi.

Tabela 5 pokazuje identyfikacje partyjne młodzieży. Najwięcej młodzieży miało swoje sympatie partyjne w Rosji (35%). Nieco mniej sympatyków partii było na Ukrainie (27%). W Polsce tylko co piąty respondent miała swoje sympatie partyjne. Wniosek jest taki, iż zdecydowana większość młodzieży nie posiada swoich identyfikacji partyjnych.

Tabela 5. Identyfikacja z partią polityczną (w %)

	Kraj			Ogółem
	Polska	Rosja	Ukraina	
Tak	20	35	27	28
Nie	80	65	73	72
Ogółem	100	100	100	100

⁸ W danych jest inne 6%, przeciw wszystkim 9%.

Do uniwersalnych czynników mających wpływ na sympatie partyjne należą zaufanie instytucjonalne i przynależność do partii. Im większe zaufanie do instytucji państwa, tym większa sympatia do partii politycznych. Również osoby należące do partii politycznych częściej się z tymi partiami identyfikują.

W Polsce częściej identyfikują się z partiami respondenci, którzy uznają się za prawicowych. Sympatie polityczne częściej mają osoby zadowolone z demokracji w kraju. Częściej takie sympatie pojawiają się wśród osób akceptujących nierówności ekonomiczne. Im mniejsza religijność, im wyższe wykształcenie, tym częściej respondenci mają sympatie partyjne. Ważnym czynnikiem decydującym o sympatiach politycznych jest sytuacja materialna zarówno ta obiektywnie, jak i subiektywnie oceniana. Im lepsze warunki ekonomiczne, tym częściej respondenci deklarują sympatie partyjne. Również częstsze używanie Internetu sprzyja wytworzeniu identyfikacji partyjnych. Bardziej zaangażowani w politykę są młodzi ludzie z wyższym statusem, którzy mają prawicowe orientacje i poglądy liberalne.

Tabela 6. Korelaty sympatii politycznych

Zmienne	Polska	Rosja	Ukraina
Członkostwo w partii	0,155	0,174	0,248
Identyfikacja prawica-lewica	0,109	-	-
Zadowolenie z rządu	-	0,136	-
Zadowolenie z demokracji w kraju	0,129	0,111	-
Zadowolenie z systemu edukacji	-	0,115	-
Zadowolenie z życia	-	0,106	-
Zwolennik nierówności ekonomicznych	0,146	-	-
Religijność	0,113	-	-
Lata edukacji	0,174	-	-
Wielkość dochodów	0,193	-	-
Ocena sytuacji materialnej	0,130	-	-
Zaufanie instytucjonalne	0,163	0,249	0,158
Zainteresowanie mediami	-	0,227	-
Używanie Internetu	0,118	-	-

W Rosji na partyjne identyfikacje ma wpływ zadowolenie z rządu. Częściej identyfikują się z partiami (raczej partią) politycznymi jednostki zadowolone z działań rządu. Nie dziwi to, gdyż młodzież może wybierać tylko „jedyną słuszną siłę”. Analogicznie jest w przypadku zadowolenia z demokracji. Częściej na partyjne afiliacje wskazywali respondenci zadowoleni z funkcjonowania demokracji w Rosji. Jeśli ktoś jest też zadowolony z funkcjonowania systemu oświaty, to również częściej będzie miał partyjne sympatie. W przypadku młodzieży rosyjskiej o partyjnych afiliacjach decyduje też ogólne zainteresowanie wydarzeniami politycznymi w mediach. W Rosji ci się identyfikują z partiami (raczej partią), którzy są szczęśliwi. Można założyć, że szczęście to zawdzięczają rządowi.

Na Ukrainie na identyfikacje partyjne mają wpływ dwie zmienne – członkostwo w partii i zaufanie instytucjonalne. Być może ta sytuacja wynika z trwających ukraińskie społeczeństwo konfliktów politycznych i tożsamość partyjna wśród ukraińskiej młodzieży jest wyznaczana przynależnością do partii i zaufaniem do rządu.

Pytani o identyfikacje partyjne młodzi Polacy w 2010 r. wymieniali następujące partie: Platforma Obywatelska 55%, Prawo i Sprawiedliwość 24%, Sojusz Lewicy Demokratycznej 12%, Polskie Stronnictwo Ludowe 4%.

Na Ukrainie wśród młodzieży najwięcej zwolenników miała Partia Regionów – 46%, Blok Julii Tymoszenko – 24%, Front Zmian (A. Jaceniuk) – 12%. Swoboda – 8%. Są to partie, które cieszyły się największą sympatią młodych.

W Rosji najwięcej sympatyków wśród młodzieży miała Jedna Rosja – 75%. Znacznie mniej młodych utożsamiało się z partią Liberalno-Demokratyczną Partią Rosji (15%). Trzecie miejsce przypadło w udziale Komunistycznej Partii Rosyjskiej Federacji – 7%. Niewielu badanych identyfikowało się ze Sprawiedliwą Rosją (3%) i Jabłokiem (1%).

Sytuacja podobna do tej dotyczącej aktywności wyborczej. Na Ukrainie i w Polsce młodzież identyfikuje się z kilkoma partiami. Zazwyczaj jest to partia opozycyjna i rządząca, a w Rosji te sympatie są skupione jedynie wokół partii władzy. Może to pokazywać, iż opozycja, a szczególnie system polityczny tego kraju, jest słaba i nie funkcjonuje, jak należy.

Wyniki sondażu pokazują, iż wśród młodzieży nie jest popularna przynależność do partii politycznych. Do członkostwa partii politycznej przyznało się 1% w Polsce, 2% na Ukrainie i 3% w Rosji.

Kolejnym aspektem, który pokazuje stosunek młodzieży do polityki, jest seria różnych zachowań, które mogą być wskaźnikiem zaangażowania na rzecz społeczeństwa obywatelskiego.

Tabela 7. Działania podejmowane w ostatnim roku (w %)

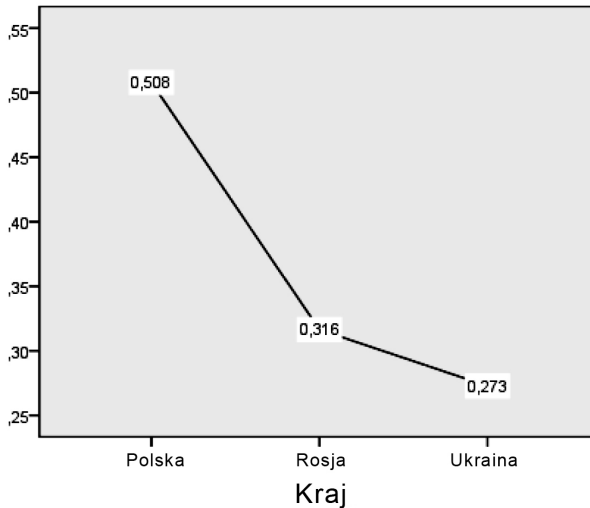
Zachowania	Polska	Rosja	Ukraina
Kontakt z politykiem na szczeblu rządowym lub samorządowym	9	4	6
Praca na rzecz partii politycznej lub organizacji społecznej	2	6	4
Działalność w stowarzyszeniach i organizacjach	7	5	2
Noszenie znaczka/nalepki reklamującej udział w jakiejś kampanii/akcji	9	6	5
Podpisanie petycji	15	4	3
Udział w publicznej demonstracji	3	4	5
Bojkot towarów i produktów	6	2	2

Do kontaktu z politykiem na szczeblu rządowym lub samorządowym przyznało się 9% polskiej młodzieży, 4% rosyjskiej i 6% ukraińskiej. Do działania w partii politycznej lub organizacji społecznej przyznało się 6% młodych Rosjan, 4% Ukraińców i 2% Polaków. Działalność w stowarzyszeniach lub organizacjach zadeklarowało 7% polskiej młodzieży, 5% rosyjskiej i 2% ukraińskiej. Do noszenia znaczka lub nalepki reklamującej udział w jakiejś kampanii lub akcji zadeklarowało 9% młodzieży polskiej, 6% młodzieży rosyjskiej i 5% Ukraińców. Do podpisywania petycji w ostatnich 12 miesiącach przyznało się 15% młodych Polaków, wśród młodych Rosjan było to 4%, a wśród Ukraińców 3%. Do udziału w publicznej legalnej demonstracji przyznało się 3% młodzieży polskiej, 4% rosyjskiej i 5% ukraińskiej. Do bojkotowania towarów i produktów przyznało się 6% młodzieży polskiej i po 2% młodzieży w Rosji i na Ukrainie.

Z danych zawartych w tabeli widać, iż najwyższy poziom obywatelskiego zaangażowania przejawia polska młodzież. W 5 przypadkach na 7 wymienionych w tabeli młodzi Polacy byli aktywniejsi niż rówieśnicy z Rosji i Ukrainy. Być może na fakt większego zaangażowania polskiej młodzieży w życie obywatelskie ma wpływ tradycja kultury politycznej w Polsce. Tutaj przed 31 laty powstał ruch społeczny „Solidarność” i w tamtych czasach młodzi robotnicy i inteligencja walczyli o wolność. Aczkolwiek sporo też się dzieje w ostatnich czasach w Rosji. Protesty młodzieży na ulicach, akcje w Internecie, monitorowanie nadużyć

wyborczych mogą znacznie zmieniać wizerunek młodzieży rosyjskiej. Więcej informacji na temat zaangażowania młodzieży w politykę w Rosji można znaleźć w artykule A.V Shumilova⁹. Pamiętajmy, iż badania ESS pochodzą z 2010 r.

Wykres 1. Średnia aktywności obywatelskiej

W Rosji i na Ukrainie to zaangażowanie było dużo niższe. Młodzież nie angażowała się w różne działania na rzecz społeczeństwa obywatelskiego. Jakie mogą być tego przyczyny? Z jednej strony wynika to z braku potrzeb i sceptycyzmu co do skuteczności takich działań – tak bierność społeczeństwa rosyjskiego wyjaśniał Aleksander Bikbow¹⁰. Z drugiej strony na ograniczenie tych działań może mieć wpływ lęk przed represjami ze strony aparatu policyjnego. Dobrym przykładem działania systemu represyjnego w Rosji jest wyrok dla piosenekarek Pussy Riot, które skazano na dwa lata łagru za występ w soborze Chrystusa Zbawiciela¹¹.

⁹ A.V. Shumilov, *Factors of formation of electoral policy in the youth environment*, „Polit-Book” 2012, nr 1.

¹⁰ K. Mill, *Bez przemocy, bez rewolucji, bez ryzyka*, <http://www.przekroj.pl/artyku-1/815910,863753-Bez-przemocy—bez-rewolucji—bez-ryzyka.html?p=4> [dostęp: 13 września 2012].

¹¹ Pięć performerek z Pussy Riot wykonało 21 lutego w moskiewskim soborze Chrystusa

Tabela 8. Korelaty zaangażowania obywatelskiego

Zmienne	Polska	Rosja	Ukraina
Uczestnictwo w ostatnich wyborach	0,103	–	–
Sympatia do partii politycznych	0,350	0,156	0,218
Członkostwo w partii	0,236	0,466	0,161
Zadowolenie z rządu	–	-0,133	–
Zwolennik nierówności ekonomicznych	0,147	–	–
Religijność	-0,146	–	–
Płeć	–	–	0,109
Lata edukacji	0,166	0,143	–
Uczył się	0,109	–	–
Wielkość dochodów	0,181	–	–
Zaufanie instytucjonalne	–	–	0,135
Zainteresowanie mediami	0,146	–	0,293
Używanie Internetu	0,125	0,133	–

Do analizy uwarunkowań działań obywatelskich został przygotowany indeks aktywności obywatelskiej. Powstał on poprzez zliczenie każdej aktywności, jaką przejawiali respondenci. Na wykresie 1 widać rozkład aktywności obywatelskiej w analizowanych krajach. Widać wyraźnie, iż polska młodzież wykazała największe zaangażowanie w różne działania obywatelskie, a młodzi Rosjanie i Ukraińcy są mniej zaangażowani w kwestie obywatelskie.

W tabeli 8 pojawiły się współczynniki korelacji obywatelskiego zaangażowania. Dwie zmienne mają uniwersalny charakter. Jest to sympatia do partii politycznych i przynależność do partii politycznych. Osoby zaangażowane politycznie są też aktywniejsze na forum obywatelskim. Tak jest w każdym kraju. Są też różnice między analizowanymi państwami.

W Polsce o obywatelskim zaangażowaniu decyduje aktywność wyborcza. Jeśli ktoś chodzi na wybory, to częściej też się angażuje w różnych akcjach. Wyższy indeks obywatelskiego zaangażowania uzyskali zwolennicy liberalizmu. Wyższy poziom obywatelskiego zaangażowania wykazują jednostki lepiej wykształcone.

Zbawiciela, najważniejszej świątyni prawosławnej Rosji, utwór *Bogurodzico*, przegoń Putina. W ich zamysle akcja była protestem przeciwko powrotowi Władimira Putina na Kreml i poparciu, jakiego w kampanii wyborczej udzielił mu zwierzchnik rosyjskiej Cerkwi prawosławnej Cyryl. Swoją wypowiedź określił jako „modlitwę punkową”.

Im niższy poziom religijności, tym większe zaangażowanie. Częściej w różne akcje i działania na rzecz społeczeństwa obywatelskiego włączają się osoby bogatsze. Wyniki analiz wskazują też, iż przebywanie w szkole zwiększa obywatelskie zaangażowanie. O tym, czy ktoś będzie się angażował na rzecz społeczeństwa obywatelskiego, decyduje też korzystanie z Internetu i zainteresowanie kwestiami polityki w mediach.

W Rosji podobnie jak w Polsce częściej postawy obywatelskie ujawniały osoby, które korzystały z Internetu i były lepiej wykształcone. Ponadto w przypadku młodych Rosjan na aktywność miało wpływ niezadowolenie z rządu. Krytyczna postawa wobec polityki rządu aktywizuje działania obywatelskie. Być może obniżenie tej aktywności jest związane z dużymi represjami w stosunku do protestujących i opozycji.

Na Ukrainie podobnie jak w Polsce o aktywności obywatelskiej decyduje zainteresowanie polityką w mediach oraz zaufanie do instytucji państwa. Raczej aktywność będą przejawiać osoby, które ufają różnym instytucjom państwa. Wśród młodzieży ukraińskiej o aktywności obywatelskiej decyduje też płeć. Zdecydowanie częściej takie działania podejmują mężczyźni.

Zakończenie

Reasumując, wyniki badań zrealizowanych w ramach ESS pokazują, iż młodzież w badanych krajach nie jest zaangażowana w politykę. Sytuacja ta podobna jest do tej, która występuje na zachodzie Europy. Tam młodzież również nie interesuje się wyborami i polityką. Zainteresowanie to rośnie dopiero wraz z dojrzałością młodzieży. Kiedy młodzież przekracza próg szkoły i pojawiają się kwestie zatrudnienia, rodziny, bezpieczeństwa, wtedy staje się bardziej aktywna, gdyż te sprawy są w gestii polityków¹². Widać tę prawidłowość również wśród młodzieży państw postkomunistycznych. Bardziej zaangażowana politycznie była starsza młodzież, która już pracowała zawodowo.

O aktywności politycznej decyduje też struktura społeczna. Wyższą aktywność polityczną przejawiali lepiej wykształceni respondenci, którzy mieli korzystniejszą sytuację finansową, częściej posiadali sympatie partyjne. Dbałość

¹² R. Jowell, A. Park *Young People, Politics and Citizenship: a disengaged generation?* The Citizenship Foundation, London 1998, s. 18.

o własne interesy wyższych klas społecznych może wyjaśniać ich większe zaangażowanie w politykę.

Badania też wykazały różnice między poziomem zaangażowania w poszczególnych krajach. Młodzi Rosjanie wykazali największe zainteresowanie polityką i identyfikację z partią polityczną i w ich przypadku była to sympatia do partii rządzącej. Młodzi Ukraińcy byli najaktywniejsi w wyborach parlamentarnych. Młodzi Polacy uzyskali najwyższy wynik zaangażowania obywatelskiego. Trudno powiedzieć, czy badana młodzież będzie dążyć do radykalnych zmian. Z danych wynika, iż jest to „uśpione pokolenie”, aczkolwiek – jak pokazują ostatnie wydarzenia na świecie – nigdy nie wiadomo, co może młodzież z tego snu zbudzić.

Summary

The article presents the results of the European Social Survey on the political involvement of youth aged 16–29 in Poland, Russia and Ukraine. It can be concluded from the observations that the level of political commitment is low among the researched youths. The phase of life and the social status are the decisive factors affecting a young person's involvement in politics. Working young people with university education are more likely to participate in political life. Additionally, more commitment to political life is demonstrated in people with higher social status. There are also differences between the youth in the analysed countries. In Russia, young people are more interested in politics and show political party preferences. In Ukraine, the youth more frequently participates in the elections. In Poland, young people are present in various civil campaigns.

Абстракт

Статья представляет результаты исследования политической активности молодежи в возрасте 16–29 лет в Польше, в России и на Украине, проведенного Европейским социальным исследованием. Результаты наблюдений свидетельствуют о низком уровне политической активности среди исследуемой молодежи. Активное участие в политике зависит главным образом от периода жизни молодежи и социального статуса. Чаще в политической жизни участвует работающая молодежь, представители которой имеют высшее образование. Большей активностью в политической жизни отличаются также лица с высшим социальным статусом. Суще-

ствует также разница между молодежью исследуемых стран. В России молодежь в большей степени интересуется политикой и проявляет партийные симпатии. На Украине молодежь чаще голосует на выборах. В Польше молодежь чаще проявляет активность в различных гражданских акциях.